

Täysistunto

Tiistai 11.10.2022 klo 13.59—16.44

13. Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön Suomen valtuuskunnan kertomus Etyjin parlamentaarisen yleiskokouksen toiminnasta vuonna 2021

Kertomus K 17/2022 vp

Valiokunnan mietintö UaVM 9/2022 vp

Ainoa käsittely

Toinen varapuhemies Juho Eerola: Ainoaan käsittelyyn esitellään päiväjärjestyksen 13. asia. Käsittelyn pohjana on ulkoasiainvaliokunnan mietintö UaVM 9/2022 vp. Nyt päätetään kannanotosta kertomuksen johdosta. — Keskusteluun, edustaja Junnila.

Keskustelu

16.15 **Vilhelm Junnila ps:** Arvoisa puhemies! Käyn tiiviisti läpi keskeiset kohdat Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö Etyjin parlamentaarisen yleiskokouksen toiminnasta ja erityisesti Suomen valtuuskunnan näkökulmasta. Pohdin myös järjestön nykytilaa, joka on muuttunut turvallisuustilanteen myötä. Lisäksi on syytä mainita, että valtuuskunnan sihteeri Gunilla Carlander on jäämässä eläkkeelle marraskuuhun mennessä ja tämän vuoden pääistunto Birminghamissa jäi siten hänen viimeiseksi tehtäväkseen. Kuten tiedätte, myös valtuuskunnan varajäsen ja viime vuoden heinäkuuhun saakka Etyjin kunniapuheenjohtajana toiminut Ilkka Kanerva on valitettavasti poistunut keskuudestamme. Huomattava määrä historiaa ja hiljaista tietoa on siis hävinnyt. Esimerkiksi Carlander on toiminut tehtävässään Etyjin perustamisvuodesta eli vuodesta 1975 lähtien, jolloin myös Kanerva tuli ensimmäisen kerran valituksi eduskuntaan.

Viime vuonna koronapandemia haittasi edelleen parlamentaarisen yleiskokouksen toimintaa. Suuri osa istunnoista ja muista kokouksista jouduttiin järjestämään virtuaalisesti tai hybridimuodossa. Varsinainen yleiskokouskin järjestettiin hybridimuodossa siten, että valtuuskuntia edustivat paikan päällä Wienissä käytännössä vain niiden johtohenkilöt. Istuntoa pohjustaneet kolme komiteakokousta järjestettiin enakkoon etäyhteyksin. Tällä järjestelyllä ei ollut mahdollista hyväksyttää päätösasiakirjaa. Siten istuntoon tuotiin kolme lisäaihetta, jotka perustuivat jäsenaloitteisiin. Näistä eniten keskustelua herätti vähemmän yllättäen Venäjän toiminta Ukrainassa ja sen lähialueilla. Huomionarvoista oli Armenian ja Azerbaidžanin Vuoristo-Karabahia koskevien aiheiden sivuuttaminen, jota voidaan pitää poikkeuksellisenä varsinkin, kun huomioidaan syyskuun 2020 tapahtumat, joissa Azerbaidžan hyökkäsi itsenäiseksi julistautuneeseen mutta tunnustamattomaan, etnisesti armenialaiseen Artsakhin tasavaltaan ja armenialaisten ensimmäisessä Vuoristo-Karabahin sodassa valloittamille alueille.

Tuon hieman esiin päätöskokouksen vaiheita, koska sekin oli poikkeuksellinen. Sääntöjen mukaan lisäaihe-ehdotukset toimitetaan pysyväälle komitealle, joka istuntoa edeltävänä

Pöytäkirjan asiakohta PTK 107/2022 vp

päivänä päättää niiden jatkokäsittelystä. Sääntökomiteaa johti lordi Peter Bowness, joka totesi, ettei mikään ehdotetuista lisäaiheista täyttänyt ehtoja. Norja, Valko-Venäjä ja Venäjä tukivat häntä, mutta äänestyksissä Norja lipeksi rintamasta ja Tadžikistan siihen sitten liittyi. Sääntökomiteassa ei siis päästy yksimielisyyteen eikä myöskään pysyvässä komiteassa, koska siellä edellytetään konsensusta. Koko järjestely siis siirtyi itse pääkokoukseen. Lisäaihe-ehdotusten laatijat toimittivat puheenjohtajistolle kirjalliset esitykset, jotta lisäaiheet otettaisiin täysistunnossa uudelleen käsittelyyn. Näin tapahtui, ja äänestys kolmen lisäaihe-ehdotuksen hyväksymisestä siirtyi seuraavan päivän täysistuntoon. Sitä ennen Venäjän valtuuskunta ehdotti, että esityslistalta poistettaisiin koko kohta, käytännössä siis koko agenda. Äänestäminen kolmesta lisäaiheesta etäyhteyksien välityksellä vei kokousaikaa niin paljon, että muita keskusteluita jouduttiin tiivistämään ja yleiskeskustelusta jouduttiin luopumaan kokonaan. Venäjän valtuuskunta vastusti ankarasti jatkokäsittelyä, jota he pitivät sääntöjen vastaisena. Lopulta koko valtuuskunta poistui kokouksesta. Duuman varapuheenjohtaja Tolstoi lähti salista ovet paukkuen — hyvä, etteivät menneet raamit mukana. Valko-Venäjänkin protestoi menettelyä. Yleiskokous vaati, että Venäjän pitää toimia Wienin loppuasiakirjan periaatteiden mukaisesti ja lopettaa Krimin laitton miehitys ja Kertšinsalmen liikennerajoitukset. Yleiskokous tuki myös Etyjin eri mekanismien käyttöönottoa tilanteen rauhoittamiseksi ja kehotti Ukrainan erityistä valvontamissiota eli SMM:ää seuraamaan miehitetyn alueen tilannetta ja raportoimaan siitä. Tätä työtä häirittiin alkuvuodesta 22 merkittävästi, muun muassa droneja pudotettiin ampumalla ja järjestön henkilöitä pidätettiin helmi—maaliskuussa.

Arvoisa puhemies! Poliittisen komitean raportissa, kuten myös useissa muissa puheenvuoroissa, todettiin, että multilateralismin periaatteiden rikkomukset Etyj-alueella ovat lisääntyneet. Sen myötä sekä kansallisten että kansainvälisten demokraattisten instituutioiden, kuten Etyjin, uskottavuus on heikentynyt. Raportin mukaan Etyj-maiden on tilanteen korjaamiseksi sitouduttava viipymättä uudelleen Etyj-velvoitteisiin.

Joka tapauksessa kokouksessa valittiin myös uusi presidentti ja kuusi uutta varapuheenjohtajaa. Yksi valituista varapuheenjohtajista oli valtuuskunnan jäsen Pia Kauma. Presidentiksi valittiin Margareta Cederfelt, joka voitti norjalaisen Kari Henriksenin äänin 128—126. Kokousta väritti myös se, että lordi Peter Bownessilla oli ongelmia oman puolueensa kanssa, ja hän menetti mandaattinsa sitten myös parlamentaarisessa yleiskokouksessa, ja sitä ennen entinen presidentti George Tsereteli oli pudonnut Georgian vaaleissa.

Arvoisa puhemies! Yksi tärkeä osa parlamentaarisen yleiskokouksen toimintaa on vaalitarkkailu, ja sitä ei ollut mahdollista järjestää etänä. Toisin kuin monissa muissa kansainvälisissä järjestöissä, Etyj pystyi toimimaan tässä tehtävässä pandemian aikana. Venäjän duumanvaaleja emme kuitenkaan tarkkailleet, sillä Venäjän tarkkailulle asettamat rajoitukset eivät olisi mahdollistaneet asianmukaista tarkkailua Venäjällä. Duuma vetosi koronapandemiaan, mutta me tiedämme, että kysymys oli tarkkailun integriteetin ja luottamuksen vähentämisestä. Muissa valtioissa pandemiaan liittyvät turvallisuustoimet oli otettava huomioon niin äänestysjärjestelyissä kuin myös tarkkailijoiden tehtävissä. Myönteistä oli se, että useita vaaleja pystyttiin järjestämään pääosin terveysturvallisesti. Koronatilanteen arvioitiin kuitenkin vähentäneen jonkin verran äänestysvilkkautta, ja myös vaalikampanjointi oli paikoin vähäisempää koronarajoitusten vuoksi. Tarkkailuihin osallistuttiin Albaniassa, Armeniassa, Kazakstanissa, Kirgisiassa kahteen kertaan, Uzbekistanissa ja Moldovassa. Hyvä esimerkki vaalijärjestelmän ja uskottavuuden parantamisesta on Kirgisia, joka on toteuttanut ODIHRin eli Etyjin demokraattisten instituutioiden ihmisoikeuksien toimis-

Pöytäkirjan asiakohta PTK 107/2022 vp

ton suositukset ja lainsäädännön uudistamisen hyvin pitkälti sellaisenaan. Itse prosessi on siis nyt merkittävän hyvä, mutta tietenkin demokratian toteuttamisen ongelmat liittyvät siten pääosin muihin kohtiin.

Arvoisa puhemies! Muusta toiminnasta mainittakoon, että valtuuskunta on ollut hyvin proaktiivinen virallisten kokousten ulkopuolella. Olemme olleet jatkuvassa yhteydessä sihteeristöön, bureau'hon, ja lähettäneet erilaisia tietopyyntöjä. Valtuuskunta tai valtuuskunnan puheenjohtaja tai erityisedustaja on tavannut Etyjin konfliktiestokeskuksen johtaja Tuula Yrjölä, Etyjin mediavaltuutettu Teresa Ribeiron, Etyj-lähettiläämme, uuden ja vanhan, sekä eri alueiden suurlähettiläitä, kuten Keski-Aasian sotilasasiamiehemme Etyjissä, Etyjin pääsihteeri Helga Schmidin sekä erilaisia muiden valtioiden suurlähettiläitä, kuten Puolan Piotr Rychlikin ja Armenian Alexander Arzumanyanin. Lisäksi olemme olleet yhteydessä ulkoministeriön virkamiehiin erityisesti ja järjestäneet ystävyysryhmien kautta muitakin tapaamisia. Meillä onkin erittäin hyvät yhteydet NB8-ryhmään, joka siis koostuu pohjoismaisista valtioista ja Baltian valtioista.

Arvoisa puheenjohtaja! [Puhemies: Mikä?] Lopuksi vielä järjestön nykytilasta. Viimeisten vuosien aikana, ja tänä vuonna etenkin, on puhuttu tarpeesta vahvistaa Etyjin relevanssia turvallisuutta ja vuoropuhelua edistävänä järjestönä. Tähän tarkoitukseen lanseerattiin alkuvuonna 21 puheenjohtajiston alaisuuteen Call for Action — Helsinki +50 -prosessi. Tähän vetäjäksi palkattiin sihteeristöön Etyjin entinen pääsihteeri, suurlähettiläs Zannier. Sen tavoitteena on edistää pohdintaa Etyjin uudistamisesta sekä löytää vastauksia uusiin turvallisuushaasteisiin. Suomen valtuuskunta on alusta asti pitänyt aloitetta tervetulleena ja mahdollisuutena pohtia yleiskokouksen panosta Etyjin kehittämiseen. Se on myös peräänkuuluttanut proaktiivista aloitteellisuutta ja konkreettisia toimia Etyjin vaikuttavuuden lisäämiseksi. Näin valtuuskunnan tavoitteena on ollut tukea myös Suomen vuoden 25 puheenjohtajuutta. Projekti lähti hyvin käyntiin, mutta se on kärsinyt johtajuuden puutteesta, ja Suomi on peräänkuuluttanut projektin selkeyttämistä, ja siksi järjestimme pari viikkoa sitten täällä eduskunnassa asiasta myös seminaarin.

Arvoisa puhemies! Etyjin päätöksenteon konsensusperiaatteeseen päädyttiin aikoinaan, jotta kaikkien ääni tulee järjestössä kuuluviin, mutta valitettavasti sitä on viime vuosina käytetty väärin järjestön toiminnan jarruttamiseksi. Vuoden 24 puheenjohtajamaa on valitsematta Venäjän jarrutettua prosessia. Myös Etyjin budjetti on vielä hyväksymättä Venäjän jarrutteluista johtuen, ja SMM Ukrainassa lakkautettiin samasta syystä, sillä jatkomandaatista ei päästy sopuun. Sama toiminta on ollut nähtävissä myös muuhun päätöksentekoon liittyen. Keskusteluja on käyty Venäjän asemasta järjestössä, mutta Etyjiin ei liitytä eikä siitä erota samalla tavalla kuin Euroopan neuvostosta, eli käytännössä Venäjää ei voi erottaa eikä tällaisia keskusteluja ole myöskään käyty. On kuitenkin puhuttu mahdollisuudesta muuttaa päätöksentekoa konsensus miinus yksi -rakenteeksi. — Kiitoksia.

Toinen varapuhemies Juho Eerola: Kiitoksia. — Edustaja Kauma.

16.25 Pia Kauma kok: Arvoisa puhemies! Edustaja Junnilan tavoin minäkin haluan kiittää kansainvälistä neuvosta Gunilla Carlanderia hänen pitkäaikaisesta työstään Etyjin valtuuskunnan hyväksi sekä postuumisti entistä edustajaa Ilkka Kanervaa, joka toimi pitkään Etyjissä ja oli myöskin puheenjohtajana yleiskokouksessa. Hän myös kutsui minut henkilökohtaisesti mukaan tähän Etyjin toimintaan, ja olen siitä hänelle todella kiitollinen.

Pöytäkirjan asiakohta PTK 107/2022 vp

Aivan kuten edustaja Junnila totesi, viime vuoden toiminnot pitkälti pandemian takia tapahtuivat meillä etänä, mutta siitä huolimatta Etyjin toimintoja ja keskusteluja pyrittiin käymään kuitenkin sen periaatteiden eli kolmen korin mukaisesti, eli turvallisuuksi-
tiikan, humanitääristen asioiden sekä talous- ja ympäristöasioiden puitteissa.

Keskeinen osa Etyjin toimintaa viime vuonna olivat myöskin vaalitarkkailuoperaatiot seitsemässä maassa, ja itse osallistuin niistä Kazakstanissa, Kirgisiassa, Moldovassa ja Uzbekistanissa tapahtuvaan vaalitarkkailuun.

Itse omalta osaltani voin todeta, että olen ollut aktiivinen myöskin terrorismin vastaisessa komiteassa, jossa jo viime vuonna käsiteltiin esimerkiksi vierastaistelijoiden paluuta al-Holista sekä parhaita käytäntöjä ja sitä, millä tavalla esimerkiksi Kazakstanissa näiden vierastaistelijoiden perheitä on kotiutettu, koska Kazakstanhan on maa, jossa eniten on ollut vierastaistelijoitte perheitä palaamassa.

Sen lisäksi omalta osaltani totean, että olin viime vuoden kesään saakka Etyjin yleiskokouksen erityisedustaja liittyen kansalaisjärjestöyhteistyöhön, ja viime vuoden kesällä tul-
lin valituksi myöskin varapuheenjohtajaksi sekä samalla myöskin Keski-Aasian erityis-
edustajaksi. Keski-Aasiahan käsittää siis Kazakstanin, Kirgistanin, Uzbekistanin, Tadži-
kistanin ja lisäksi Mongolian, joka liittyy keskeisesti näihin viiteen maahan tuolla alueella, ja on oikeastaan ollut aika kiinnostavaa seurata, millä tavalla nämä Keski-Aasian maat suhtautuvat Venäjän aggressioon Ukrainassa. Nythän ne yrittävät hakea ikään kuin uutta suuntaa sille, millä tavalla ne toimivat nyt kun ne eivät kaikilta osin voi hyväksyä Venäjän toimintaa.

Arvoisa puhemies! Vielä sen totean, että olemme olleet aktiivisia Suomen valtuuskuntana ja kutsuimme Etyjin yleiskokouksen bureauun eli johtoryhmän syyskuun lopulla tänne keskustelemaan Etyjin tulevaisuudesta, jotta löytäisimme nyt pahasti kadoksissa olleen Helsingin hengen uudestaan, sillä Suomihan tulee olemaan Etyjin puheenjohtajamaa vuonna 2025, aivan niin kuin presidentti Niinistö on esittänyt.

Keskustelu päättyi.

Eduskunta hyväksyi valiokunnan ehdotuksen kannanotoksi kertomuksen K 17/2022 vp johdosta. Asian käsittely päättyi.